

Middelaldercentret

FORSØGSCENTER FOR HISTORISK TEKNOLOGI
NYKØBING FALSTER

*Torve og
markedsboder*

Mad

Riddere

Frivillige

Event

**Middelaldercentrets
nyhedsblad
vinteren 2018**

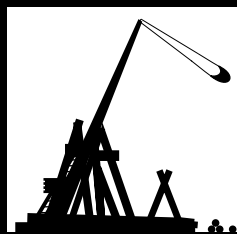

Indhold

Forord	2
Torve- og markedsboder i senmiddelalderens Danmark	3
Smag på historien om mad i middelalderen	7
Riddere i middelalderen voldspyskopater, idealister eller romantikere	11
De frivillige på Middelaldercentret	16
Håndværkereventet	23

Vinteren 2018

Middelaldercentret
Ved Hamborgskoven 2,
Sundby L,
4800 Nykøbing F.
www.middelaldercentret.dk
mc@middelaldercentret.dk
+45 5486 1934

Middelaldercentrets Nyhedsblad 10 vinteren 2018

Ansvarshavende redaktør: Museumsinspektør Thit Birk Petersen, Thit@middelaldercentret.dk
Nyhedsbladet kan ses som pdf-fil på www.middelaldercentret.dk

Forord

Der har været en lille pause i nyhedsbladene, især på grund af 25-års jubilæet i 2016, hvor vi i stedet udgav en fin jubilæumsbog, som blev sendt til alle medlemmer af vores støtteforening, Guldborgsund Gildet, og som kan købes i museumsbutikken.

Nyhedsbladet her udkommer ekstraordinært kun digitalt, som pdf på Middelaldercentrets hjemmeside.

I løbet af 2019 udgives en bog, "Dyrene som ikke burde eksistere", af kryptozoolog Lars Thomas. Bogen udsendes til medlemmer af Guldborgsund Gildet og vil kunne købes i museumsbutikken.

Red.

Torve og markedsboder i senmiddelalderens Danmark

Lars Sass Jensen
Middelalderarkæolog,
Aarhus Universitet

Der var et hav af markeder i middelalderen. Foruden købstadsmarkederne og landsbymarkederne opstod en del markeder i forbindelse med fiskeri ved kysterne, hvor Skånemarkedet var det største og formentlig er det mest kendt. En række markeder voksede også frem inde i landet bl.a. som resultat af valfartssteder og helligkilder til bestemte datoer. Fælles for alle markeder var at det vrimlede med handlende. Markederne kunne ofte varer flere uger og det var derfor nødvendigt at beskytte sig selv og sine varer mod vind og vejr.

I Sundkøbing spiller byens torv en centralrolle i formidlingen af middelalderens handelsliv og denne er blevet styrket med etableringen af Torvelauget under Guldborgsundgildet. I 2012 blev torvet på Middelaldercentret udvidet med en betagtelig størrelse og der er et ønske om opførelse af enkelte mere permanente boder i tilknytning til dette, men også øge antallet af lette og flytbare markedsboder. I 2013 opførtes den permanente bod på torvet som i dag huser Torvelauget og er ankerpunktet for Middelaldercentrets formidling af senmiddelalderens forskelligartede torve- og markedsboder.

Boden er af bindingsværk, tavlene udfyldt med bulplaner og boden flytbar. I det følgende skal vi se nærmere på de forskellige typer af markedsboder, som de tegner sig i de billedlige og skriftlige kilder.

Fig. 1. Torvescene med markedsboder, bord og skammel. Nederlandene ca. 1450.

Lette og transportable torve- og markedsboder

I senmiddelalderens Danmark var den typiske markedsbod formentlig et telt, der bestod af et stillads overtrukket med en teltdug. Disse kunne, som vi senere skal se, være mere eller mindre primitive, måske udfærdiget til lejligheden eller konstrueret til gentagende brug. Middelalderen igennem var det formentlig udbredt kutyme, at de handlende medbragte deres egen markedsbod, men også leje eller delvis leje af dele til markedsboden kunne ske på markedspladsen. Et regnskab fra 1570 viser at Ringsted

Fig. 2. En slagter med sin "kjødmaggerschammel". Hagenau i det nuværende Frankrig ca. 1467.

kloster på dette tidspunkt udlejede "lægter" til Skt. Hans markedet, sandsynligvis til handlende, der blot medbragte teltdugen, men derved sparede transporten af det tunge træskellet. At dette også skulle have været tilfældet i århundrederne forinden er der intet til hindre for.

Skånemarkedet kendes tilbage til 1100-tallet og på baggrund af arkæologiske undersøgelser ved vi, at de første mange år af markedets levetid bestod boderne hovedsageligt af lette og primitive konstruktioner, der efter endt marked blev nedtaget eller nedbrændt. Først i slutningen af 1300-tallet og ind i 1400-tallet blev en del af boderne mere permanente og blev brugt sæson efter sæson. Alligevel blev det så sent som i 1484 forbudt for de handlende af brænde deres boder af inden afrejsen, hvilket må betyde at en del boder stadig på dette tidspunkt har været primitive boder og dermed ikke var værd at gemme. Et nederlandsk billede fra ca. 1450 er særdeles detaljerig hvad angår torve- og markedsboder (fig. 1). Centralt i billedet står en markedsbod, der er overdækket af en teltdug. Fra boden sælges fisk som er præsenteret på et bord, mens den kvindelige fiskehandler, sidder i læ under udhænget. Længere til venstre ses en lignende bod og begge

har de været til gentagende brug. At opstillingen af et enkelt bord eller disk kunne udgøre en bod ses ligeledes af dette billede, og formentlig er det denne type af boder som vi finder omtalt i Københavns stadsret fra 1252 vedrørende torvehandel i sin mest simple form: en skammel. Med skammel forstås en disk bestående af en bordplade over et par simple bukke. Det var Københavns faste indbyggere, der ønskede at beskytte deres omsætning ved at begrænse "gæsternes", altså de udenlandske handlende, adgang til detailhandel, hvilket kom til udtryk i et forbud mod at "udskære klæde eller lærred undtagen så meget, som de kan bære under armen, ej heller opstille skammel på torvet at sælge...". Her optræder skammelen som et stykke inventar på torvet og den lader til at have været forholdsvis udbredt.

For i 1263 nævnes den i Ribe, hvor borgen Nøsting Ubbesen testamenterer sin "kjødmaggerschammel" på byens torv til Løgumkloster, og i 1289 fremgår det af Flensborg stadsret, at ingen kødmager, dvs. slagter, måtte "gange i kødskammel" før der var betalt afgift til byfogeden (fig. 2). Senere i middelalderen benævnes fiskerens plads på torvet som "fiskebænken og stadig i begyndelsen af 1600-tallet bruges betegnelsen klædebænk i København, mens man i Flensborg kender til "krambænke". Formentlig har også fraspændte vogne kunne bruges, og sikkert også længe før 1432, hvor de fra Næstved for første gang optræder i de skriftlige kilder som "fiskevogne, sildevogne og løgvogne" (fig. 3).

Permanente gade- og markedsboder

På Skånemarkedet blev nogle af boderne mere permanente, i hvert fald så etablerede af de kunne handles og testamenteres, hvilket fremgår af flere skriftlige kilder. Det er formentlig også årsagen til, at man i 1484 forbyder afbrænding af boder, da sikkert flere af disse faste bygninger ved et uheld er blevet flammernes bytte. På Skånemarkedet var det karakteristisk for boderne, at købmændene markerede deres adresse med udhængsskilte: en svane, en hest, et fad, en økse osv. Det var formentlig lettere at fortælle en mulig kunde "Jeg bor under oxen" end forsø-

ge at forklare ham vejen og den omtrentlige beliggenhed af ens bod. Der er ikke mange efterretninger fra købstæderne om boder fra middelalderen, men det skyldes ikke at de ikke har været der. Tværtimod. Det skyldes blot at oplysningerne er mangelfulde, men af og til kan enkelte oplysninger fra vristede kilderne: I 1377 testamenterede Niels Pedersen i Fåborg to boder "... med en lille grund af de boder, der er bygget ved torvet". Måske den bedste skriftlige kilde fra perioden til boder er Roskildebispens Jordebog fra omkring 1380 som oplister en lang række boder i Roskilde, der var belagt med afgifter til bispen. Der fandtes ikke mindre end 21 skomagerboder, 16 salteboder, dvs. boder hvor man handlede med saltede varer. Øst for disse fandtes en grund for byens torveboder indtil Allehelgens kirkegård og yderligere "en grund med Helligåndshusets boder indtil Skt. Lucii kirkegård med vest". Det er dog udvist hvor mange boder, der stod på disse to grunde.

Fra andre spredte kilder hører vi ligeledes om boder i Roskilde. I 1338 solgte Peder Jensen "to boder med grund og jord beliggende øst for torvet næst op til Skt. Knudsgildets stenboder". I 1386 solgte Jakob Skrædder "fire boder i Roskilde Skt. Olafs sogn nord for torvet og Kongens stræde og Algade, hvoraf Niels Teglslager bebor den ene, Ingmar Kræmmer én, Bo Kræmmer én og Jens Daan én, med grunde og jord kaldet gårdsrum". I 1413 skænkede Jakob Pedersen til Marie Magdalene alterret sin "gård med stenhus, som jeg nu bor i foruden torveboden, der ligger i den gård, og som Jens Guldsmid bor i", og i 1426 bevidnede Berthold Olafsen, at hans gård "syd for torvet og Hærstrædet" havde været pantsat, men var indløst "med hele grunden undtagen to boder, hvoraf Wilhelm Remmesnider nu bebor den ene, Jens Kandestøber den anden". I 1482 pantsatte Per Asgotsen "en part af min fædrene gård, som er min gadebod ... norden ved Torvegaden, som Bodil Peross nu bor i og ligger vesten næst op til min port", og i 1482 omtales en gård, "sønden for den bod som Oluf Jepsen har ud til Torvegaden liggende".

Ser man på boderne i Roskilde lader det til at de falder i to grupper. Den ene er de boder, der lå omkring torvet og som gik under betegnel-

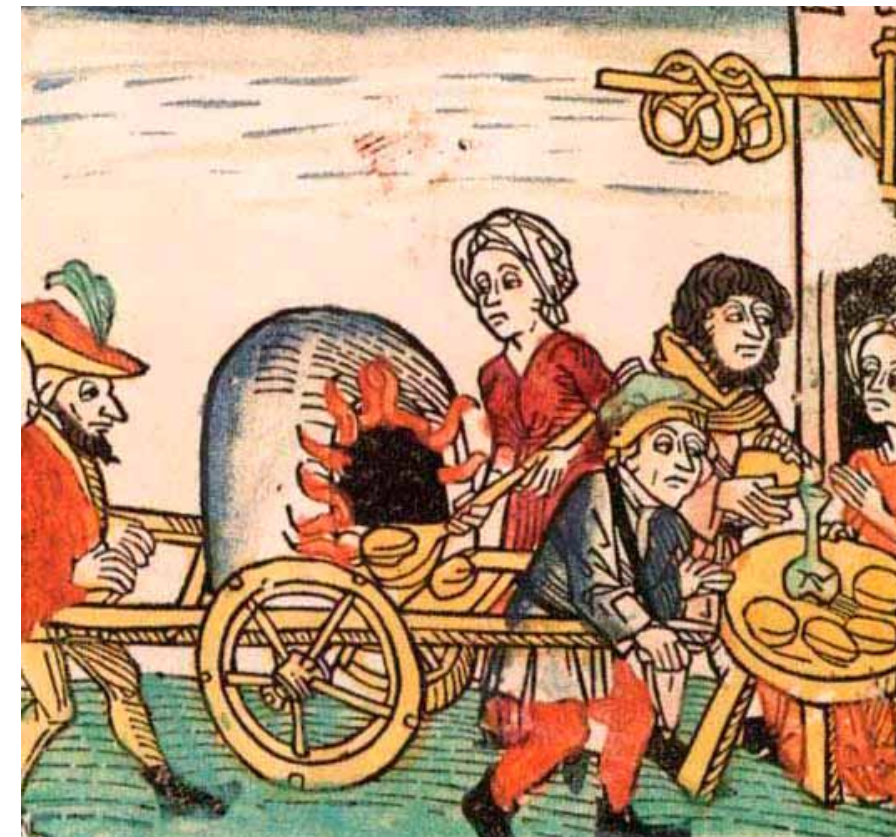

Fig. 3. Vogn med transportabel ovn til fremstilling og salg af tærter. Sydtykland slutningen af 1400-tallet.

sen Salteboder, der betalte skat til bispen, Suderboder og byens torveboder, som betalte skat til byen. Derudover fandtes en lang række private boder, som dels lå ved torvet eller de tilstødende hovedgader, hvor de som ofte udgjorde en del af en større gård og var ofte udlejet til en håndværker eller handlende: kræmmere, guldsmide, kandestøbere eller remmesnidere. Boderne kunne sælges eller pantsættes med dens grund og jord uden om selve gården.

Der er kun meget få oplysninger om, hvordan boderne så ud. I et enkelt tilfælde fremgår det at boden er bygget af sten (fig. 4), hvoraf man formentlig kan slutte at det har de andre ikke være, men derimod bygget af træ. Nogle måske mere faste og permanente end andre. Fra Lund kendes en beskrivelse fra 1377, hvor der på torvets østside stod en bod "som kaldes bulbat". Hvilket formentlig vil sige, at den var opført som et bulhus, et bindingsværkshus hvor tavlene var fyldt med vandretliggende planker. Størstedelen af boderne har formentlig været bindingsværk og lerklining, en byggeskik, der er træbesparende i forhold til bulhuset. Murede eller stenbyggede boder har hørt til sjælenhederne.

Fig. 4. Bod opført i sten. Hagenau i det nuværende Frankrig ca. 1467.

Bodernes størrelse

Fra enkelte skriftlige kilder får vi oplysninger om bodernes størrelse. I 1477 lejede Peder Nielsen Smed i Lund to bodpladser med størrelsen 12,4 meter langs gaden og 7,3 meter i dybden, altså 6,2 meter x 7,3 meter til hver bod, som giver godt 45 kvadratmeter til hver bod. To andre bodpladser sammesteds, der var placeret ved byens torv, havde en samlet gadefacade på 2,4 meter til hver og en dybde på 6 meter, altså 14,5 kvadratmeter til hver bod. Et par stenboder, der i 1405 og 1413 omtales i Næstved, havde hver 3,4 meters bredde ud mod gaden og var 10 meter dybe, altså 34 kvadratmeter til hver bod. Vi ved ikke om boderne har udfyldt hele denne bodplads, der var afsat til dem, og bodernes egentlige størrelse kendes derfor ikke, men de kan ikke have oversteget kvadratmeter antallet. Der skulle være plads til handel, varelager og måske værksted. Så det har næppe været muligt at bo fast eller permanent i boderne og først hen imod middelalderens slutning lader dette til at blive almindeligt.

Flere boder på torvet i Sundkøbing

Antallet af både lette, transportable og permanente boder har været betragteligt i de danske købstæder i senmiddelalderen. Man kan håbe at det i fremtiden vil være muligt at fremstille flere og forskellige boder til opstilling på torvet i Sundkøbing. Boderne kunne lånes eller lejes ud til handlende for kortere eller længere tid og dermed bidrage til næringslivet i Sundkøbing.

Litteratur

Bjørn Poulsen, B. & H. Krongaard Kristensen: *Danmarks Byer i middelalderen*. Aarhus 2016.
Erslev, K.: *Testamenter fra Danmarks middelalder indtil 1450*. København 1901.
Kjersgaard, E.: *Markedsgade, markedsbod, badebod*. Købstadsmuseet "Den Gamle By" 1985, s. 91-152.

Smag på historien

- om mad i middelalderen

Thit Birk Petersen

Museumsinspektør, Middelaldercentret

I 1999 i forbindelse med middelalderåret udkom en kogebog om mad i middelalderen. Den var skrevet af arkæologerne Henrik Jakobsen og Bi Skaarup og den blev hurtigt et must for de, der laver middelalder re-enactment.

Bi Skaarup, der i mange år arbejdede som madarkæolog, gik bort i 2014. Hun havde dog i en årrække arbejdet på, at opdaterer opskrifterne og den nye viden om den middelalderlige madkultur, hun havde forsket i. Desværre nåede hun ikke at få færdiggjort bogen inden hun døde, men hendes mand Louis og hendes to børn Anna og Thomas, har i samarbejde med nogle af Danmarks dygtigste madhistorikere fået færdiggjort bogen.

Efter mange års efterspørgsel er der netop i 2018 udkommet et genoptryk af bogen. Opskrifterne er tilrettet, der er kommet nye med og sektionen omhandlende forskningen af middelaldermad er uddybet og ført up to date. Bogen har været længe ventet og det var med stor glæde, at jeg fik bogen i hånden.

Madformidling i Sundkøbing

Maden er en vigtig del af formidlingen i Sundkøbing. For at byen skal se levende ud og fremstå autentisk,

skal der være gang i gryderne og liv i husene. Ud over, at det giver liv i husene, så de ser beboede ud, så skaber det også en anden dimension og endnu en mulighed for at vores gæster kommer dybere ned i historien. Det inddrager nemlig lugte- og smagssanserne også. Noget et helt almindeligt museum ikke gør. Gæsterne kan dufte at der bages, koges, stege og nogle gange kan de endda få lov til at smage.

Det element gør tidsrejsen komplet, pludselig er de ikke på besøg i 1408, men en del af 1408.

Derfor er det vigtigt at der også foregår madlavning i Sundkøbing. Ikke blot for at vores frivillige kan få deres frokost, men også fordi madlavning er et eminent formidlingsgreb. Alle mennesker skal spise, det har vi altid gjort, og mad har altid været en højt prioriteret aktivitet i samfundet.

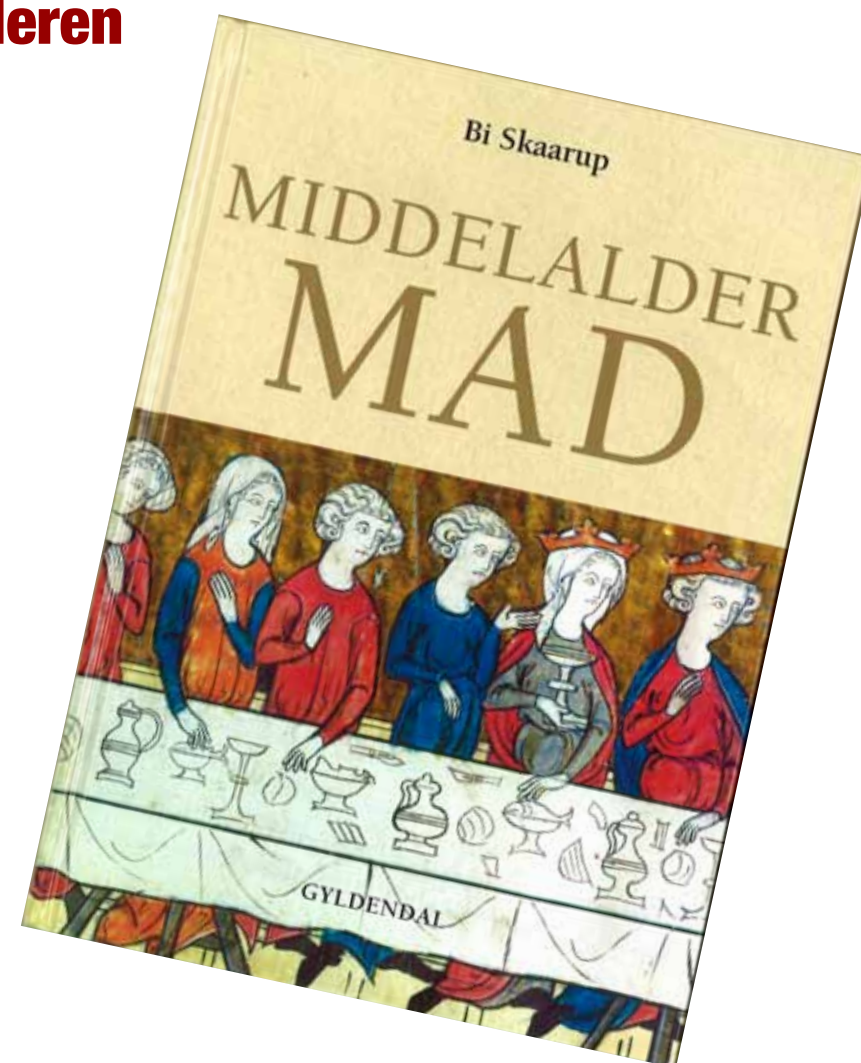

Fig 1: Forsidebillede af Bi Skaarups bog "Middelaldermad".

Fig 2: Madformidling på Middelaldercentret er mange ting. Her formidler vi, hvordan en adelsmad spiste, en håndværker spiste og en fattig spiste. Showet tog 30 minutter, hvor gæsterne blev ført igennem den middelalderlige madkultur og bagefter selv fik smagsprøver.

Derfor er det et let greb at bruge for at skabe forbindelse mellem fortiden og nutiden. Mad kender vi alle.

Madlavning på feltet kan dog virke som en lidt "kedelig" form for formidling af middelalderen. De fleste forbinder jo middelalderen med ridere og krig og derfor er det ikke altid at middelaldermad "sælger" som reklame, men man skal ikke tage fejl! Der er stor opmærksomhed og interesse for madlavning generelt, for at leve årstidsbestemt samt af de råvarer, der kan skaffes lokalt. Ja, enkelte går sågar så vidt at de vil leve som i "stenalderen" af palæo-

mad (at denne livsstil intet har tilfælles med den mad menneskene i stenalderen spiste er en helt anden diskussion, som ikke skal tages op i dette forum). Der er altså en interesse for historisk mad, for brug af de råvarer, man nu har til rådighed og der er generelt en stor interesse for historie.

Derfor kan mad sagtens sælge, især når man som Middelaldercentret viser en købstad og forsøger at give et glimt af hverdagen og livet i en sådan købstad. Det var jo ikke alt sammen riddere og krig (bevares, det var der også en stor del af, men selv riddere skal jo spise).

Middelaldermad – derhen hvor pebret gror

Det første man skal forstå i forhold til mad i middelalderen, er at det ikke var simpelt. Det var uhyre komplicerede retter, der ofte tog meget lang tid at lave.

Selvfølgelig er det også vigtig at holde sig for øje, at de opskrifter vi kender fra middelalderen, er fra de højere sociale lag. Det er ikke hverdagskost for håndværkeren. Disse opskrifter er ikke skrevet ned, men går i arv. Man behøvede ikke skrive ned, hvordan man lavede stegte sild eller saltede sild – det vidste man.

Men det betyder ikke, at man ikke elskede krydderier og brugte dem man havde adgang til. Maden i middelalderen var rigt og varieret og fyldt med smag.

I det moderne danske køkken er

det tætteste vi kommer på maden i middelalderen vores julemad. De krydderier, der bruges i peberkager og bagværk samt den tunge fede julemad (selvfølgelig minus kartofler og sovs) som skinke, medister, flæsk, sild og flæskesteg er alle levn fra middelalderen.

Peberkagen stammer tilbage fra middelalderen og er ad åre blevet til pebernødden. I middelalderen var det dog ikke en kage, men en smagsgiver, en slags kryddret bouillonering, man puttede i forskellige retter for at give maden smag og for at jævne den.

Navnet peberkage hentyder til, at man har peber i kagen, men ikke kun sort peber som vi kender det, kardemomme og andre krydderier blev også kaldt peber og derved opstod peberkagen – altså en krydderkage.

Det sorte peber var et voldsomt dyrt krydderi og var sin vægt værd i guld. Det samme var gældende for safran, som man holdt meget af i middelalderen. Peber er en importvare og hentes langt væk i fjerne egne. Så langt væk som man slet ikke kan forestille sig, hvis man er middelaldermenneske – og derfra opstår ordsproget "at ønske nogen hen, hvor pebret gror" – det er altså et ønske om, at en eller anden person gerne må tage langt, langt væk.

Myter om mad i middelalderen

At have en bog som Bi Skaarups med opskrifter og historisk gennemgang er et fantastisk redskab. Kilderne er gennemarbejdet, opskrifterne afprøvet og gjort forståelige for moderne danskere og de kan bruges både i middelalderkøkkenet og derhjemme.

Selvfølgelig er mange af de opskrifter, der er tilbage, fra de riges bord. Det var dem, der havde muligheden for at få skrevet opskrifter ned og dem, der kunne ansætte kokke og kokekoner, der kunne få opskrifter skrevet ned. Den almindelige borger har ikke haft behov eller mulighed for at få opskrifterne skrevet ned. Det var jo bare mad og det kunne man ikke bruge penge på en skriver til.

Vi ved derfor ret meget om de riges spisevaner i middelalderen, vi ken-

Fig 4: Bordskik. Man spiser pænt og spidder maden med spidsen af sin spisekniv.

der til deres trang til fine krydderier og udenlandske vine. Det er en udbredt misforståelse, som jeg desværre også har set gentaget på professionelle museer, at krydderierne blev brugt til at skjule smagen af halvfordærvet mad. Det er ikke korrekt. Der er ingen mennesker, der vil spise halvfordærvet mad og da slet ikke de rige. Man var udmærket klar over, at rådden mad skulle man holde sig fra. Krydderierne var et statussymbol. Det var en måde at vise sin velstand og rigdom på, for krydderier kom langvejs fra og kostede mange penge. Der er ingen ved deres fulde fem, der ville bruge en formue på at krydre halvfordærvet mad med dyrt importerede varer.

Vi ved dog også noget om almindelige menneskers levevilkår. Dette ved vi blandt andet fra arkæologiske udgravninger, hvor latriner især kan fortælle gode og saftige historier om, hvad der blev spist (og kom ud igen), men også fund af genstande fortæller meget om madkulturen.

Derudover ved vi også lidt om, hvordan samfundet påvirkede madkulturen i form af at kirken dikterede 180 fastedage om året. Dette betød at fisk var i høj kurs gennem hele middelalderen og især sild blev der fortæret mange af. Ferskvandsfisk var dyre og ofte forbeholdt de rige, da disse blev opdrættet, hvorimod saltvandsfisk var tilgængelige for alle. Skaldyr som musling og østers blev anset for mindre fine. De er

Fig 3: Den riges mad – tærte, hvedebrød, ost, figner og ris med safran og kanel.

Fig 5: Hakket kød var noget af det fineste i middelalderen – modsat i dag.

Kødet skæres ud i små bidder og spiddes med spisekniven, man tør- rer sig med en serviet om munden og man drikker pænt af sit glas. Alt i alt var det middelalderlige samfund meget civiliseret og der var klare regler for opførsel også når man spiste. Glem derfor alt I har set på ridderfilm om servering af hele stegte dyr, folk der æder direkte af fadet og derefter brækker sig.

Spidstegt kød og helstegte dyr var en yndet ret, praktisk til store fester og gæstebud, men det var ikke fin mad. Man var meget mere raffineret end som så.

Alt er til skue

Et festmåltid hos en rig købmand var et show, en opvisning i, hvad huset formåede, både i forhold til kokkereringen men også økonomisk. Det var en udstilling af velstand.

Et festmåltid skulle indeholde noget for alle sanser, så derfor blev maden ofte serveret sammen med enorme skueretter, hvor en hel påfugl blev sat ind på et bord.

Der findes kilder, der beretter om at man i en tærte, når man skar den ud, så fløj der levende duer ud af tærten. Det var kunst på alle planer.

Man satte pris på retter, der tog lang tid at forberede, og skulle man virkelig vise, hvad ens husholdning formåede krævede det at råvarerne var forarbejdet grundigt. Noget af det mest almindelige kød vi danskere spiser her i 2018 er hakket kød. Det er billigt og er ofte lavet af restkød. I middelalderen var det omvendt. Hakket kød skulle hakkes (faktisk skræbes) i hånden. Det tager lang tid.

Marcipan består af mandelmasse – at hakke mandler og mase dem til man får en masse som marcipan, tager også meget lang tid.

Middelalderens madkultur i den moderne mad

Den voldsomme brug af krydderier i madlavningen aftog i 16-1700 tallet.

Inspirationen til maden i middelalderen kom langvejs fra – fra den muslimske verden og kom hertil via

de mange tusind mænd, der drog på korstog til det hellige land. De bragte krydderier og nye traditioner med hjem. Flere ord stammer også fra de arabiske egne – marcipan for eksempel.

Verden i middelalderen var nok lille for den almindelige borger, men man blev absolut påvirket af traditioner og kulturer langvejsfra.

Den middelalderlige madkultur er spændende og varieret og et fantastisk middel til at få fingrene og smagsløgene i historien og er et af de mange virkemidler, der er i brug i Middelaldercentrets formidling.

Jeg kan kun anbefale at man afprøver nogle af retterne hjemme i sit moderne køkken, men absolut også forsøger at lave dem, som de var tiltænkt – over åben ild og med de remedier, der var til rådighed. På den måde får man historien helt ind under huden.

Litteratur

Black, M. 2012: *"The Medieval Cookbook. 50 authentic recipes, translated and adapted for the modern cook"*. The British Museum.

Skaarup, B. 2018: *"Middelaldermad, kulturhistorie, kilder og 107 opskrifter"*. Gyldendal

Skaarup, B & Jacobsen, H. 1999 *"Middelaldermad, kulturhistorie, kilder og 99 opskrifter"*. Gyldendal

På nettet:

The Forme of Cury – kogebog dateret til 1390: <http://www.pbm.com/~lindahl/foc/>

Riddere i middelalderen

- Voldsspykopater, idealister eller romantikere?

Joakim Løvgreen
Historiker, formidler

Middelaldercentret har, i næsten hele dets eksistensperiode, leveret uforglemmelig underholdning i form af den daglige ridderturning. På et middelaldercenter SKAL der være en ridderturning, for mange mennesker betragter ridderen, til hest og i fuld udrustning, som synonym med middelalderen. Det er heller ikke tilfældigt, at mange kender middelalderen som "riddertiden". Ridderen kan med rette betragtes som inkarnationen af middelalderen, i hvert fald i den gængse opfattelse, men det er ikke mange der ved, hvilke personligheder der gemte sig under det hærdede stål. Fordi ridderen fylder så meget i den almindelige opfattelse af middelalderen, har denne artikel til opgave at eksemplificere ridderens sociale status, samt nogle af de sociale funktioner som en ridder havde i sin samtid. Artiklen vil danne et billede af ridderens status og sociale funktioner, ud fra en analyse af ridderens titel, samt relevante kilder der beretter om ridderens forpligtelser i samfundet. Det er umiddelbart danske forhold, som tages i betragtning i denne artikel, med mindre andet kildemateriale er fundet relevant.

Brugen af ordet/begrebet "ridder" kan virke romantisk og enfoldigt, i akademiske kredse, men det er et ord/begreb/titel som de brugte til

at beskrive sig selv, og hvis man skal følge det historiefaglige mantra "forstå samtiden på samtidens præmisser", så må ridder være det mest beskrivende udtryk at bruge. Dette er årsagen til, at ridder vil blive brugt i denne artikel som synonym for en adelig personificering af en privilegeret overklasse i middelalderen.

Riddertitlen

Undertegnede har været så privilegeret, at få lov til at skrive et helt speciale omhandlende "Riddertitlens udvikling fra 1400-1600", og vil derfor påstå at have undersøgt emnet til fulde. Specialets undersøgelse gik ud på, at finde ud af hvad det ville sige, at bære riddertitlen fra omkring år 1400 og indtil 1600, dog med kildemateriale, der strakte sig både før og efter perioden. Man må sige, at kunne ramme ret præcist, hvad det ville sige at være ridder, hvis man kunne beskrive hvilke evner og funktioner en mand besad, hvis han bar riddertitlen i eks. år 1450. Dette resultat ville være ønskværdigt, men desværre også urealistisk, da titlen ikke lader sig definere så præcist ud fra kildematerialet. Skulle man derimod undersøge hvad det ville sige at være greve i 1671, så ville resultatet være meget mere fyldestgørende. I 1671 lavede den enevældige kong Christian V en forordning, som satte adelstitler i system, hvilket medførte, at hvis man besad 2500 tønder hartkorn, kunne man kalde sig selv for greve. Så nemt er det imidlertid ikke med riddertitlen i middelalderen, men en lang begrebsanalyse måtte tages i brug, for at klarlægge hvilke begreber, der blev brugt til at beskrive en ridder. Ikke overraskende optræder ord og begreber såsom "ære", "våben" og "streng" ofte sammen med riddertitlen, og hvis det var de 3 ord som blev brugt til at beskrive en ridder i middelalderen, så giver det et mere tilfredsstillende resul-

Gravmæle af Geoffroi de Charny (1300-1356). Han faldt i 1356, i slaget ved Poitiers.

tat. Begreberne "ære" og "våben" stammer fra et kildemateriale, der blev skrevet af en fransk ridder, ved navn Geoffroi de Charny (ca. 1300-1356), omkring år 1350.

Disse to begreber kan derfor siges, at repræsenterer en senmiddelalderlig opfattelse af, hvilke kvaliteter en ridder skulle besidde. Det sidste begreb "streng" er et begreb som optræder i missiverne og på danske adelige gravstene. Hvis man i dag skulle beskrive en person som streng, så ville det for de fleste betyde, at personen er principfast og ubøjelig på en dominerende måde. I middelalderen havde man sandsynligvis opfattet begrebet på en anden måde, eftersom begreber ændrer betydning over tid. Slår man op i Kalkars glimrende ordbog over det danske sprog, så står der under begrebet "strænge", at det betyder at en person er stærk og voldsom. Streng havde en anden betydning i middelalderen, som hentydede mere til voldsudøvelse end principfasthed. Begrebet blev brugt til, at beskrive riddere i perioden fra omkring 1400-tallets anden halvdel, og til slutningen af 1500-tallet, eftersom dette er dateringen på kildematerialet.

Ud fra analysen af det ovennævnte kildemateriale, kan man konkludere, at skulle man besidde ridder titlen, så skulle man besidde egenskaberne: ærbarhed, våben og strength (stærk og voldsom). Det vil sige, at en person som kaldte sig ridder i senmiddelalderen tydeligvis besad voldelige egenskaber, og man kunne påstå, at ridderens "tool of trade" var at han var i stand til at opføre sig voldeligt, når det var nødvendigt.

Vold i middelalderens samfund

I senmiddelalderen var Danmark i gang med en tidlig statsdannelse, og som noget særligt ved danske forhold, så er det kendetegnende ved den tidlige statsdannelse i Danmark, at kongemagten havde stor indflydelse på dens opbygning. Kongemagtens indflydelse stiger gradvist i senmiddelalderen, bl.a. ved at kontrollere administrative embeder, såsom lenene, og ved at feje kirken af banen som politisk modstander i den kulmination vi kalder for reformationen, i 1536.

Det der kendetegner en stat er, at det udelukkende er staten, der har voldsmonopol, dvs. at det er statsmagten (eks. kongen), der har eneretten til at udøve legitim vold. Selvom kongemagten i senmiddelalderen havde stor indflydelse på samfundet, så kan man ikke påstå, at kongen besad nogen form for voldsmonopol. De mange fejder der foregik imellem ridderne i senmiddelalderen, kan ses som et udtryk for, at kongen ikke havde indflydelse nok til at stoppe illegitim vold i sin samtid. Kongemagten forsøgte at holde de ridderlige slagsbrødre i snor, bl.a. ved at forbyde fejder, ligesom Margrethe I gjorde, da hun skrev det ind i Kalmarunionen, eller ved at vælge side i en fejde, og sørge for at give den ene part ressourcer så fejden kunne afvikles hurtigere. Sidstnævnte løsning blev eksempelvis anvendt i fejden mellem Rosenkrantz og Brok, hvor kong Christian I vælger at sympatisere med Rosenkrantzslægten. Årsagen til kongens indblanding var politisk, idet Brokslægten havde forbindelser til Gyldestjerneslægten, og eftersom Gyldestjerneerne arbejdede for at rive sig ud af unionen med Danmark (Kalmarunionen), så valgte kongen side til Rosenkrantzslægtens fordel. Lage Brok, der repræsenterede Brokslægten, må uden tvivl have følt sig uretfærdigt behandlet i denne sag, hvilket også kan forklare hans voldsudbrud, som man finder i kildematerialet. Eksempelvis skal han have dræbt en tjener til Rosenkrantzslægten på torvet i Randers, som følge af en fornærmelse. Hændelsen eksemplificerer også riddernes selvopfattelse i samfundet, idet Lage Brok viser at han føler sig hævet over loven, og umiddelbart godt ved, at drabet ikke vil have fatale konsekvenser for ham. Ifølge middelalderlig stadslovgivning straffedes tyveri oftest med henrettelse, imens manddrab som oftest medførte en bøde. Lage Brok forudså dermed, at det værste der kunne hænde ham var, at han skulle betale en sjat penge til de forurettede.

Riddernes selvopfattelse er interessant at undersøge igennem kildematerialet. Selvopfattelsen giver nemlig et indblik i hvordan ridderne opfattede sig selv, og deres funktion i samtiden. Det var ikke kun i fejder at ridderen udførte sin ekspertise i voldsudøvelse, men dykker man ned i kildematerialet,

Riddere i begyndelsen af 1400-tallet. Ridderne er i færd med at udøve deres "tool of trade" som var vold af den fineste kaliber.

så tegner der sig et billede af en stand der opfattede sig selv som landets beskyttere. I Jyske Lov fra 1241 nævnes det bl.a., at ridderne har retten til deres privilegerede position i samfundet, fordi de står ved forreste linje, når Danmarks skal forsvares mod udefrakommende fjender. Det er samme argumentation man genfinder i en brevudveksling mellem to ridderbrødre, da de bliver enige om at samle en styrke til at nedkæmpe Skipper Clements bondeoprør. Den folkelige opfattelse er i dag, at det var Skipper Clement som var "helten" i den historie, når man eksempelvis gennemgår teksten til "Skipper Clements morgensang". Den gængse opfattelse af Skipper Clements hærgen i Jylland i 1534 er, at han ledte et oprør, der kæmpede for bønder og borgeres rettigheder, imod en rig, uduelig og adellig overklasse. Med ridderbrødrenes brevudveksling finder man imidlertid en ganske anden opfattelse, nemlig at de skal forsvare landet imod den indtrængende oprørsleder. Derfor samler de en rytterhær, som rider imod Nordjylland, og møder deres endeligt i slaget ved Svenstrup den 16. oktober 1534. Et fantastisk

eksempel på, at historie kan fortælles og opfattes fra vidt forskellige vinkler, og et fantastisk eksempel på en ridderlig ansvarsfølelse overfor deres forpligtelse til at forsvare landet når fundamentet krakelerede. Herluf Trolle skal også have ytret sig om, at han havde retten til sin privilegerede position, fordi han forsvarede Danmark når det var nødvendigt. Han skal efter sigende have sagt:

Vide I, hvorfor vi hedde herremænd, hvi vi bære guldkæder og have jordegods og vil være højere agtet end andre? Derfor at når konge og herre, land og rige have det behov, da skal vi rigets fjender afværge, beskytte og beskærme med al magt og formue vort fædrene rige, at vore undersætter må bo og være udi fred og rolighed. Ja, vil vi have det søde, må vi også tage det sure med.

Dette ytrede han, kort tiden inden han døde af de sår han havde pådraget sig i et søslag, i 1565.

Ridderens evne til at udøve vold havde dermed ikke udelukkende en egennyttig funktion. Godt nok kørte de deres eget ræs, og destabili-

Herluf Trolle (1516-1565) malet i 1551. Herluf Trolle er bedre kendt som grundlæggeren af kostskolen Herlufsholm, tæt på Næstved.

serede samfundet ved at skabe splid mellem forskellige grupperinger ved at bedrive deres fejdevæsen, men dette skal opfattes som et udtryk for riddernes egne politiske interesser. Ridderne opfattede det som en ret at føre fejder, dvs. retten til muligheden for at afgøre uoverensstemmelser selv, uden anden retslig indblanding. Retssystemet kunne udnyttes/benyttes til at opnå en form for forlig, og det er kendetegnende ved fejder, at de blev ført sideløbende med retssager. Ridderne så altså ikke nogen form for konflikt i, at have voldelige sammenstød imens de førte "civiliserede" retssager.

Selvom fejdevæsenet var udtryk for ridderstandens politiske interesser, så havde deres evne til at udøve vold også en samfundsnyttig funktion, fordi de, ifølge deres egen retorik og selvopfattelse, stod ved forreste linje, når Danmark skulle forsvares. Ridderne hvilede ikke på laurbærrene, men tog deres opgave seriøst, og slaget ved Svenstrup i 1534 kan

igen bruges som eksempel. Denne gang eksemplificerer slaget riddernes ihærdighed i forhold til, at få lov til at forsvare Danmark når det var nødvendigt. En jysk ridderlig hær samler sig i Midtjylland for at drage mod Aalborg og nedkæmpe oprøret som er ledet af Skipper Clement. Forud for deres afrejse får de at vide, at en infanterihær af lejesoldater er på vej fra Tyskland for at hjælpe dem, men i bedste ridderlig stil vælger den tungt pansrede ridderhær at drage afsted mod Aalborg, uden at vente på forstærkning. Ridderhæren har været top motiveret til, at klare opgaven selv, og de har med al sandsynlighed formodet, at de kunne klare slaget uden forstærkning. Desværre betød dårligt terræn og et manglende modangreb fra deres letpansrede deling, at de tabte slaget ved Svenstrup, og ikke nedkæmpede oprøret ved den lejlighed. Under alle omstændigheder eksemplificerer denne væbnede konflikt riddernes villighed til at træde i karakter, og retfærdiggøre deres privilegerede position i samfundet.

Tid til romantik

Det var ikke kun ønsket om magtfulde politiske positioner, der motiverede ridderne til at udøve vold. Den høviske kærlighed blev opfundet som et middel, der skulle få ridderne til at yde deres bedste i livet og i kampsituationer. Den høviske kærlighed skulle dyrkes mellem en ridder og en velbyrdig frøken eller frue, og vigtigst af alt, så måtte kærligheden imellem dem ikke udvikle sig til fuldbyrdet sammenleje. Der var tale om platonisk kærlighed imellem dem, hvilket vil sige at man aldrig fuldender kærligheden med sammenleje. Det var netop dyrkelsen af kærligheden i sin rene form, som skulle motivere ridderen til at yde sit bedste i alle situationer, for at imponere den kvinde, som han gav sin kærlighed. En digter, ved navn Andreas Capllanus, beskriver den høviske kærlighed i 1185 således:

"Der er én slags kærlighed, der er ren, og én, der er blandet. Det er den rene kærlighed, der binder to elskendes hjerter sammen med en følelse af henrykkelse. Den består i sindets fordybelse og hjertets hengivelse; den går så vidt som til kys og omfavnelser og sømmelig berøring af den nøgne elskede, men undlader den egentlige tilfredsstillelse, som

ikke er tilladt for den, der ønsker at elske i renhed. Enhver, der higer efter kærligheden, bør elske på denne måde, for den får kærligheden til at vokse uendeligt, og vi ved, at ingen nogensinde har fortrudt at udøve den, og jo mere man har af den, jo mere ønsker man af den. Denne art kærlighed er udmærket ved at være af en sådan dyd, at den er ophav til al ædelhed i karakteren (...). Men det, som kaldes den blandede kærlighed, får sin fuldbyrdelse i kødets henrykkelse og kulminerer i Venus' akt. Den varer kun kort, og man fortryder ofte at have udøvet den."

Capellanus citat opfanger essensen af den høviske kærlighed, og det var samme kærlighed som skulle motivere ridderen til at gøre sit bedste.

Vigtigheden af den høviske kærlighed kan også ses ved, at det ofte var kvinder, der dømte ved ridderturneringer. I England i 1300-tallet blev der eksempelvis afholdt en turnering, hvor kvinderne skulle udvælge den væbner og ridder de mente var den bedste.

Afslutning

Denne artikel har haft til formål at danne et billede af ridderens sociale status, samt funktioner i middelalderens samfund. Det var især ved udøvelsen af vold at ridderne bidrog til samfundets vedligeholdelse, og selvom det kan virke modsætningsfyldt for et moderne menneske, så skabte ridderens evne til at udøve vold en del stabilitet. Stabiliteten blev udtrykt ved, at ridderne havde et ansvar for at beskytte de fæstebønder, som de havde under sig. I en moderne retsstat kan det være svært at forstå vigtigheden af beskyttelse fra en ridder, for i vore moderne tider, så ringer man til politiet, hvis man føler sig forurettet. Dette er en følelse af tryghed som følger med en moderne retsstat, men ikke en tidlig stat som den senmiddelalderlige. Middelalderlige fæstebønder har også haft et behov for at føle sig beskyttet, og det var netop denne beskyttelse som samfundets privilegerede ridderne kunne yde til fæstebønderne, fordi de vidste hvordan man udøvede vold.

Et aspekt som også kan virke modsætningsfyldt, er riddernes lyst til at dyrke den høviske kærlighed, og samtidig evnen til at udøve vold. Ridderne har, igennem middelalder-

ren, ikke opfattet kærlighed og vold som paradoksalt, men det er sandsynligvis en moderne opfattelse, at mennesker, der dyrker kærlighed også dyrker fred. Middelalderens ridderne dyrkede kærlighed, så de kunne blive bedre til at udøve vold. Billedet der er blevet skabt af ridderne i denne artikel, er mere nuanceret end den gængse opfattelse af de pansrede ryttere i middelalderen. Ridderne var voldsudøvende idealister og kærlighedshungrende romantikere.

Litteraturliste

Blatt, F. (red). "Danmarks Riges breve", række 4, 6. Bind 1396-1398, nr. 345.
Büchert Netterstrøm, J. & Poulsen, B. 2007: "Feud in Medieval and Early Modern Europe".
Christnsen W. "Missiver fra Kongerne Christiørn I's og Hans's tid", I-II udg, 1912-1914, bd. 2.
Kalkar, O. 1881-1918: "Ordbog til det ældre danske sprog (1300-1700), bd. I-IV.
Løvgren, J. 2016: "Riddertitlens udvikling fra 1400-1600". Speciale, Syddansk Universitet
Pedersen, V. 2006-2009: "Den høviske Kærlighed". I Mortensen & Schack (red), "Den danske litteraturshistorie".

De frivillige på Middelaldercentret

Pia Bach
Områdeleder, Frivilligansvarlig
Middelaldercentret

Da middelaldercentret startede for ca. 26 år siden herskede der ingen tvivl om, at hvis denne model, med levendegørelse af historien, skulle lykkedes, havde vi brug for hjælp fra frivillige. At fylde en middelalderkøbstad og gøre den levende og realistisk, ville kræve et antal ansatte, som var økonomisk utopi.

Men heldigvis var der ganske mange mennesker, der gerne ville være frivillige. Det krævede en vis organisering og selvfølgelig også uddannelse.

Her lærte vi af englænderne, som havde mange års erfaring i levendegørelse af historien, samt samarbejdet med frivillige i formidlingen. Vi havde engelske grupper på besøg og vores formidlingsform og håndtering af frivillige er stærkt inspireret af den engelske model.

Efter vi kom ud over de værste "børnesygdomme", når det drejer sig om planlægning, uddannelse og det daglige fællesskab for frivillige, er vores model blevet utrolig velfungerende, så velfungerende at andre museer, både indenlandske og udenlandske, henvender sig til os for at høre om vores måde at takle det på.

Vi er meget stolte af "vores" frivillige, som har stor forståelse for netop vores måde at agere og formidle på. De lægger et kæmpe arbejde i at få Sundkøbing til at ligne en middelal-

derlig købstad og ikke et frilandsmuseum.

De frivillige har organiseret sig i en støtteforening, Guldborgsund Gildet, som har ca. 500 medlemmer, hvoraf de ca. 170 er aktive frivillige, der jævnligt kommer og hjælper med både formidling i dragt og praktisk arbejde bag kulisserne. Det er ganske imponerende, og vi er yderst taknemmelige for, at så mange vil bruge deres fritid på at få vores museum til at fungere.

Men de frivillige leverer ikke kun rå arbejdskraft, de bidrager også med viden, specialviden som vi på middelaldercentret nyder stor glæde af.

Man bliver nok ikke frivillig på middelaldercentret uden en vis interesse for historie/middelalder, men for nogen er interessen for et bestemt område, så stor at de forsker i dybden om emnet. Er de flere om samme interesse, kan de danne et laug med fokus på det bestemte område.

Men hvad får de frivillige til at komme igen og igen og ydermere forske i "nordviden" og formidle det for, ikke kun gæsterne, men også for os på middelaldercenteret?

Jeg fik nogle af de frivillige, fra tre af vores yderst velfungerende laug, beklædningslauget, torvelauget og malerlauget, til at sige noget om, hvad driver dem.

Jeg forestillede mig, at jeg skulle citere lidt, trække essensen ud osv., men også her er de frivillige så dedikerede at de har sendt mig rigtig flotte beskrivelser af deres grunde til at være frivillige og være i laug.

Så jeg synes at du, kære læser, også skal have mulighed for at få det på førstehånd.

Beklædningslauget

Beklædningslauget blev dannet for nogle år siden, da det gamle Væver-

laug blev opløst. Dvs. der var kun et medlem tilbage, så det blev lidt fjollet at opretholde det. Derfor opstod ideen om et beklædningslaug i stedet, hvor flere interesser kunne lægges under samme hat og ikke kun handle om væve. Der er mange beslægtede processer i beklædning, så udover vævene kunne andre former for tøjproduktion fx farvning, at spinde, syning komme med og flere kunne dyrke deres interesser sammen og lære af hinanden.

Dorte Kampp

I det øjeblik man sætter sine ben i Sundkøbing iklædt tøj passende for 1408 – eller deromkring – er man frivillig og så vokser det stødt der fra. Jeg ved fra mig selv og fra mange andre at en primær grund til at blive ved med -år efter år – at bruge sommeren på at gå i uldtøj og få røg i øjnene og sove på bulede halmmadrasser, slet ikke har noget med uld, røg eller manglende komfort at gøre. Det har noget at gøre med at trække stikket ud. Finde ro. Ikke jage. Få rum til at fordybe sig. En følgevirkning kan så være at man gerne vil bruge mere tid end lidt sommerferie og en weekend i ny og næ og man får særlige specialiserede interesser.

Min egen interesse går på det tekstile. Fremstilling af garn og metervarer og den efterfølgende opsynning til dragter. I Sundkøbing har vi tilladt os at være forud for vores tid: effektiviseret og rationaliseret og lavet et beklædningslaug, der samler alle med interesse for det man tager på og hvordan man laver det: Forarbejdning af uld, vævning, syning af dragter, sko og tilbehør som f.eks. bæltter, punge og tasker.

Vi er tæt på en tradition med en tekstiluge på feltet hver sommer, hvor byens gæster kan prøve kræfter med forskellige håndarbejdsteknikker. En del af Beklædningslauget arbejder er også at sørge for at Sundkøbings væve fungerer. Her væver vi varer, der kan bruges til det tøj vi har på i Sundkøbing eller boligtekstiler til husene i byen. Der er mulighed for på 2-3 workshops i løbet af vinteren at få hjælp til at lave egne dragter.

Desuden mødes vi af og til uden for Sundkøbing og fordyber os i vores projekter sammen.

Du skal ikke kunne noget bestemt eller vide en hel masse om tekstilfremstilling i 1400-tallet for at være med i Beklædningslauget. Du skal blot have interessen for emnet.

Ann Lyngberg

Vi var ikke middelalder-nørder på forhånd og blev frivillige lidt ved en tilfældighed. Nok primært fordi det virkede hyggeligt. Det har vist sig at holde stik. MC er en utroligt hyggelig hobby. Da vi dukkede op på vores første weekend kendte vi ikke et øje. Men alle, der vil bidrage, er velkomne, så vi blev hurtigt en del af flokken. Det er skønt at trække stikket ud, og vi nyder dagene uden fokus på ur, kalender og computer. Det er også hver gang en berigelse at lade sig opsluge af middelalderen og suge til sig af al den viden og engagement. Men for os er det vigtigste samværet - samvær med sin egen familie (hvor selv teenagere gider familie-ferien) og samvær med alle de andre frivillige. Sådan er det også i laug. Det er skønt at være sammen om håndværket i laug og for en novice som mig, en nydelse at lære af de dygtige fagfolk, som beredvilligt lærer fra sig.

Ja, så for os er det samværet, sammenholdet og samhørigheden, der trækker allerstærkest.

Da vi startede som frivillige, var det at skulle formidle til gæsterne noget skræmmende. Bare man nu ikke faldt igennem. Og hvordan ville det være, at være "udstillet"? Det viste sig ikke at være så slemt og med årene er vi kommet til at holde rigtigt meget af det. Der er en helt særlig glæde ved at levendegøre historien for de sagesløse turister.

Dorte Kampp ved væven i sommerstuen

Ann Lyngberg med "sy en knap" i efterårsferien i dilen i købmandshuset.

Tine Ditmar Unnerup, bagest, sammen med købmandskonen og Dorte Kampp i dilen i købmandshuset.

Det er en lykke, når man ser lyset glimte i et par øjne, der har fået en særlig indsigt i middelalderen og livet dengang. Selv børnene bliver høje af at kunne vise frem og lære fra sig. Nu er de værste dage, dem med få turister, for de er en del af glæden ved at være frivillig.

Tine Ditmar Unnerup

Jeg havde længe tænkt på at melde mig som frivillig, og da min mor så døde, så var der luft i mit liv til at gøre det.

Jeg blev frivillig, mest fordi jeg nyder at formidle de gamle, tekstile håndværk. Jeg syr, nålebinder, væver og spinder. Jeg har lært en masse om middelalderen af vores fagfolk og af de andre frivillige. Jeg suger til mig og nyder al den nye viden, jeg får.

I min tid som frivillig er jeg kommet til at sætte meget stor pris på fællesskabet og de andre frivillige. Det var en dimension, jeg ikke var forberedt på, men som fylder meget.

Jeg er også kommet til at sætte pris på det lave tempo, man finder i middelalderen. Vejtrækningen bliver roligere, når man går ind igennem lågerne. Ikke ret meget haster. Ting tager tid og det er ok.

Åsa Martinson

(vi er nemlig så heldige at lysten til at være frivillig går over landegrænser og laugget er også begavet med Åsa og Martin).

Vi har nu varit ett antal gånger på centret och vi ser fram emot att snart få komma tillbaka. Från första stund har vi känt oss välkomna. Alla på MC tar så väl hand om oss. Vi känner att vi fått nya vänner bland de anställda. Vi blir mötta med en kram när vi anländer.

Det som drar oss är husen man får bo i, det är bara att flytta in och börja leva det medeltida livet. Det är så annorlunda mot att bo i medeltidstältet. Vi uppskattar variationen mellan dagtid och kvällstid. Dagen kan vara intensiv med besökare att samtala med och visa vårt hantverk för. Kvällen är så lugn ute på Nocken. Då sätter vi oss gärna nere i hamnen med aftonmaten och tittar ut över vattnet och ser gäs-

sen komma på sin kvällspromenad. En särskild höjdpunkt på dagen är stunden nere vid färgarhuset med lite sladder-sladder innan centret stänger för dagen.

Vi har fått liksom ett eget hem på MC, eftersom vi fått lov att varje gång bo i Köpmanshusets somerstue. Där uppe försöker vi göra det till vår bostad. Vi berättar för besökarna att vi bor bara tillfälligt hos köpmannen. Vi väntar på att han ska komma tillbaka med sitt fartyg så att han kan ta med oss hem till Gotland, på sin nästa resa dit. Vi är gäster på genomresa.

Kontakten med alla textilintresserade är också en drivkraft att komma igen. Om det inte var så långt att resa från Gotland skulle vi gärna komma oftare. Nu försöker vi komma åtminstone i skuldarsäsongerna.

Torvelauget

Torvelauget opstod for ca. 10 år siden da nogle gæve koner og mænd synes det var synd at der tit var "lukket" på torvet i Sundkøbing. Det var jo ikke altid der var frivillige nok til at vi kunne bemande boderne. Da flere af dem var pensionister og havde muligheden for at være på middelaldercentret på hverdage, fik de ideen til torvelauget for de gik sammen, lavede varer til en bod og lavede vagtplaner så boden på torvet altid var åben alle ugens dage. Og hvilken gave det har været!

Torvet er lidt et samlingspunkt for byen og også noget af det første gæsterne kommer til og det betyder meget at der er liv.

Mette Mygind, som er ret ny frivillig og som meget hurtigt hoppede i torvelauget siger:

Jeg startede på begynderkursus i februar 2017, på anbefaling af madmor Lotte i daglejerleiren, som jeg havde en god lang snak med, da jeg i juni 2017 havde deltaget som "ekstra-voksen" sammen med min datters skoleklasse.

På begynderkurset mødte jeg et fascinerende mix af mennesker – fra tydeligt meget erfarne re-entactere med evner for at sy, skære i træ og læder m.v., over generelt mid-

delalderinteresserede som mig selv, til rødmeende ungmøer med tydelige middelalderprinsessedrømme i maven...

Det blev en næsten berusende weekend, med spændende undervisning ved dygtige og medrivende undervisere, underholdende og lærerig "optræden" af et par af Centrets formidlere – og den mest magiske aften, hvor vi i bivokslenses skær fik lov at opleve en middag ved købmandens og hans frues bord, alle iført tidstypiske dragter, med tidstypiske retter og i helt autentiske rammer og regi.

Havde jeg været i tvivl om, hvorvidt Middelaldercentret var noget for mig inden, så var jeg solgt efter den aften!

Herefter var det egentlig ganske enkelt. Jo mere jeg sagde ja til, jo mere fik jeg lov til.

Jeg lærte den helt specielle oplevelse, det er at vågne op (tidligt!) til hanernes galen i en lidt kradsende seng, foret med langhalm. At strække sig i sin særk og se solen stå op over vandet - og Sundkøbings smukke tage. At bage brød i Farverens ovn, og stege pølser uden skind og pandebrød på Væverens ildsted. At svare på Sundkøbings gæsters mærkelige spørgsmål om noget, de kalder "mobiltelefoner og fjernsyn", når jeg boede i et af byens huse i sæsonen – og at glæde mig over at få lov at være på, og være en del af, det magisk smukke sted, som Sundkøbing er.

Efter få uger blev jeg tilbudt optagelse i Torvelauget, hvilket jeg skyndte mig at takke ja til.

Til rækken af glæder kunne jeg nu føje glæden ved at bage og sælge brød – og diverse andre gode, solide middelaldervarer - i Torveboden. Udfordringen i at huske, hvad det nu lige er, "kaninskind" og "rosenkrans" hedder på tysk – og den store tilfredsstillelse, der er i at have medvirket til at give besøgende familier fra nær eller fjern en god, lærerig og sjov oplevelse i de helt specielle og unikke omgivelser, som Middelaldercentret jo tilbyder.

Man skal nok kunne lide at snakke med folk, for at føle sig rigtig godt tilpas som torvekone. Den betingelse kan de fleste af Torvelaugets

Mette Mygind.

Åsa og Martin.

Elfi Jansen, torvekone.

Knud og Kirsten Marqvorsen med egne pileflettede produkter i en torvebod.

Marianne Beyer.

Hanne Merrild, torvekone.

medlemmer opfylde til udmærkel-
se! Men kan man det, så er det at
sidde på Sundkøbings torv og sælge
varer til de besøgende forbundet
med så megen glæde og mening,
at jeg i glimt pludselig har følt mig
omfattet af det, vi jo hilser hinanden
og gæsterne med – nemlig Guds
Fred.

Vi ses i Sundkøbing!!
Guds Fred

Med i torvelauget er også **Hanne
Merrild, Elfi Jansen og Knud og
Kirsten Marqvorsen**

Elfi Jansen
På spørgsmålet "Hvor længe har du
været frivillig" svarer Elfi

Hvem tæller når man har det sjovt?
Jeg oplevede centeret første gang,
da jeg var på besøg med en spe-
cialklasse, hvor jeg var pædagog.
Det var det år hvor jeg skulle på
pension, og jeg tænkte straks, at
her skulle jeg bruge min tid. Jeg
tog kursus (begynderkursus for nye
frivillige red.)

I efteråret og pinsen året efter
begyndte jeg som frivillig. Mine
børnebørn og datter er også frivil-
lige og det er en dejlig måde at
være sammen på. Jeg er blevet rigtig
glad for at sy og reparere tøj men

da torvelauget blev dannet, så der
kunne komme mere liv på torvet,
meldte jeg mig straks og har været
aktivt medlem siden. Vi skiftes til
at komme og holde boden på torvet
åben. Vores formål er ikke at tjene
penge men at skabe liv på torvet. Jeg
forsætter så længe jeg kan.

Hanne Merrild

Jeg mistede min mand og gik på
efterløn, og så skulle der ske noget
nyt – ellers gror der mos på én. Det
er så skønt at komme herud, når jeg
har lagt min taske i et skab og taget
min middelalderdragt på, sætter jeg
mig helt ned i et andet tempo. Det er
afstresning eller meditation. Og en
anden god ting ved at være frivillig
er at de skaber mange gode venska-
ber. Fx er Elfi og jeg blevet veninder
i vores moderne liv.

Knud og Kirsten Marqvorsen

Her var det Kirsten, der startede
på Middelaldercenteret tilbage i
90'erne i forbindelse med en teater-
opsætning som Sprøjtehuset deltog
i, hvor Kirsten var amatørskuespil-
ler.

Kirsten blev noget bidt af middelal-
derlivet og fik sin mand Knud med.
De deltog i nogle pileflettekurser og
det endte med at blive deres mid-
delalderpassion. Knud og Kirsten
er oppe i årene men kommer fast

et par gange om ugen og sælger og
formidler pilefletning.

De holder begge rigtig meget af net-
op at formidle til publikum, at dele
deres viden men også at få en lille
snak om vind og vejr. Men en lige
så stor del er at være med i torvelau-
get og være en del af en gruppe der
fungerer rigtig godt sammen. Sam-
været og roen betyder meget for os
siger Kirsten.

Malerlauget

Anne Gyrite Schütt og Marianne
Beyer startede malerlauget i 2009
og som med rette egentlig hedder
Sankt Lukas Gildet. De delte en stor
interesse for middelalderens male-
og skriveteknikker. Lauget er lige så
stille blevet udvidet med flere dyg-
tige medlemmer og de har fået deres
egen bod i det store Kalmarhus på
torvet. Og her taler vi virkelig om
nørder og specialviden.

Lauget mødes flere gange i løbet af
vinteren og udvikler og lærer nye
teknikker, bl.a. i at udvikle diverse
farvepulvere selv fremfor at bestille
dem i en butik.

Alt hvad man møder i deres bod og
alt, hvad de producerer er utrolig
gennemført med middelalderlige
teknikker og oceaner af tålmodig-
hed.

Marianne Beyer siger:

Jeg besøgte centeret en sensommer
lørdag i 2002 med min søn Johan. En
veninde havde anbefalet legeplad-
sen på centeret (på det tidspunkt
virkede det som det vigtigste i ver-
den at få underholdt min energiske
pode). Og så var der jo ridderturne-
ring. Sådan én havde vi oplevet på
Tøjhusmuseet, og synes det var fedt.

Fra jeg passerede gennem byporten
til Sundkøbing, var jeg solgt. Det
var som sagt uden for højsæsonen
og der var ret stille i byen den dag
med få frivillige, men ikke desto
mindre vidste jeg bare at DET her
skulle jeg være en del af! Jeg har
altid været meget historieinteres-
seret, ville en lang overgang være
arkæolog og er én af den slags fri-
villige, som konstant stræber efter
at blive så autentisk som muligt. Og
som gammel spejder, med den dér
forkærlighed for at sove ubekvemt
og i gennemtræk, så mente jeg at
Middelaldercenteret ville kunne til-
fredsstille disse passioner. Læg der-
til at centeret ligger skønt; lige ud
til vandet og op ad skoven, og som
københavnere fra stenbroen er det
også blevet mit "fritidshus". De før-
ste 7-8 år havde jeg altid Johan med.

Jeg synes der er mange fordele ved
at være med i et laug. I Sankt Lukas
Gildet (Malerlauget) har vi det fælles
fokus på skriver- og malerhåndvær-

Der er også mulighed for at mødes i vinterhalvåret, fx på de mange workshops som GuldborgsundGildet afholder.

Det er sjældent at børn keder sig på Middelaldercentret.

ket, som gør at vi støtter hinanden, udveksler erfaringer og ny viden og udvikler vores håndværk. I sæsonen prøver vi at være på MC så ofte som arbejde og familieforpligtelser tillader det, og uden for sæsonen har vi i snit 5-6 laugsmøder, hvor vi dygtiggør os og forbereder den kommende sæson på MC.

Sidst men ikke mindst har jeg blandt både ansatte og frivillige fået mange venner og et helt unikt netværk af dygtige, nørdede, sjove og søde mennesker.

Afrunding

Det var så de frivilliges egne ord og er der noget der går igen?

Vi kan vist godt blive enige om at roen, stilheden, det lave tempo er en yderst væsentlig ting for de frivillige. I det moderne samfund er tempoet blevet højt og her ser de muligheden for fordybning og afstresning. Vi oplever også, fra os

ansattes side, at børn stresser af og kan faktisk godt finde ud af at lege med en sten og en pind.

En anden ting der går igen er samværet; samvær med andre mennesker, der deler ens interesse og som har den samme ro og tid til tingene. Og som Hanne og Elfi finder mange sammen i nye venskaber og en del har faktisk også fundet deres partner på Middelaldercenteret.

Det kan ikke siges for tit, vi på Middelaldercentret er meget meget taknemmelig for den tid alle disse søde og rare mennesker lægger i vores center. Uden de frivillige var vi et frilandsmuseum, som ikke kunne tilbyde gæsterne at opleve middelalderen i 1. Person som den kunne have været i starten af 1400-tallet.

Vi håber I vil blive ved, og vi håber at andre måske kunne inspireres til at prøve kræfter med middelalderen i Sundkøbing efter at have læst disse ord.

Håndværkereventet

- et fælles event for reenactere og frivillige

Thit Birk Petersen

Museumsinspektør, Middelaldercentret

Årets store event var Håndværkereventet, hvor vi fik besøg af Company of Saynt George.

Company of Saynt George er en af Europas ældste re-enactment grupper. De har base i Schweiz og levendegøre normalt dagliglivet for en burgundisk artillerienhed i perioden under Karl den Dristige (1467-1477) fra ca. 1460-1480. Gruppen blev dannet i 1988 og har siden udviklet sig til en af de mest kendte re-enactmentgrupper i verden.

De arbejder, lige som Middelaldercentret, kun med kildebaseret formidling og deres standard er høj. Det er derfor altid en fornøjelse at have dem på besøg, og de er en god samarbejdspartner for Middelaldercentret, da vi aldrig tvivler på deres autenticitet eller formidlingsevner.

De har ved tidligere lejligheder besøgt Middelaldercentret i 2010 og 2011. Det har de foregående gange været som soldater og fokus har været på krig og krigsførelse. I 2018 medbragte de deres håndværkere og beboede Sundkøbing i en hel uge, hvor de fik byen til at summe af liv.

Der var skomagere, nålemagere (ud over vores egen nålemager Morten), illustratører, pottemagere, skræddere, tømrer, en der lavede helgenfigurer, en plattenslager, buemagere og mange flere.

Compagniet beboede alle husene i Sundkøbing og skabte liv i disse. Vi havde dog også en del af vores egne frivillige med. De boede i telte ved nokken og indgik i fællesskabet med de besøgende.

Lars Sass, hans team og madmor Lotte styrede bryggerset med hård

hånd, og der kom de lækreste retter ud flere gange om dagen. De var oppe voldsomt tidligt for at lave mad, og de var også de sidste, der gik i seng. Her hjalp vores frivillige flittigt til og gik til hånde i køkkenet, men der var også flere, der indgik i håndværkergrupperne og lærte en masse nyt. Nålemager Morten sad sammen med Compagniets nålemagere og Ronni Bruun fik stablet en gruppe på benene, der gik i gang med at lave gulv i nålemagerens nye bod samt andet forfaldent arbejde. Et super initiativ, der gav super god stemning og blandede både frivillige og company-medlemmer.

Idet Company of Saynt George normalt re-enacter 1460-1480 var Sundkøbing for en tid hoppet lidt frem i tid til 1460, så vores frivillige fik lynkursus i at sætte hovedlinet på den moderne måde, som det krævedes i 1460, og der var lavet lidt ekstra udstyr, som man kunne bruge.

Sengeopredninger i et af frivilligteltene.

Sæsonansatte og frivillige i fuld sving med forskellige gøremål sammen med folk fra Companyet.

Madholdet - ledet af Lars Sass, som både er tilknyttet Middelaldercentret og medlem af Companyet, se foto til venstre - fik god hjælp af skiftende frivillige.

Der var re-enactment 24/7 i Sundkøbing i den uge, og jeg er sikker på at de frivillige, der deltog fik en helt ny oplevelse af, hvordan det også kan være på Middelaldercentret. Husene blev kun oplyst med vokslys om aftenen og sengeopredningerne var også fuldt ud autentiske.

En af aftenene blev der afholdt marked på torvet i Sundkøbing. Alle der havde noget de kunne sælge var velkommen til at lave en bod (jf. Lars Sass' artikel om boder tidligere i bladet), og der var både rigtige boder, der var skamler og borde og endda transportable boder. Der blev råbt gode tilbud, der blev pruttet om priserne og der var i det hele

taget en ret fantastisk torvedagsstemning.

Eventet faldt oven i en af de varmeste uger i en i forvejen voldsomt varm sommer. Alle, både frivillige, re-enactere og formidlere kæmpede mod varmen og der blev også slækket lidt på det hårde principper i forhold til uldtøj, men de fleste var standhaftige og autentiske. Hatten af for det!

Det var et rigtig godt event, som løb gnidningsfrit og hvor alle parter fik noget ud af oplevelsen.

En ny frivillig - Ronni Bruun, foto til højre - fik den glimrende idé at starte en række vedligeholdelsesopgaver, nye hegn, kalkning af huse, gadefejning fx, med blandede hold af frivillige og medlemmer og gæster fra Companyet. Det pyntede gevaldigt på byen.

